

Journal of Analytic Divinity
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jad>
E-ISSN: 2602-3792
7/2 (2023), 255-280.

DİB İhtisas Eğitim Programının (2018) Stufflebeam CIPP Modeline Göre Değerlendirilmesi

Evaluation of PRA Specialized Training Program (2018) According to Stufflebeam's CIPP Model

İbrahim Kurt

Dr., DİB-Vaiz

Phd. Presidency of Religious Affairs-Preacher
Ankara, Türkiye

E-Posta: ank_ibrahimkurt@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6829-8841

Zeki Salih Zengin

Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Bölümü

Prof, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Theology, Department of Philosophy
and Religious Studies
Ankara, Türkiye

E-posta: zekisalih55@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2354-8899

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Ekim/October 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 08 Aralık/December 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık/December 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Kış/Winter

DOI: 10.46595/jad.1375320

Cite as / Atıf: Kurt, İbrahim-Zengin, Zeki Salih. "DİB İhtisas Eğitim Programının (2018) Stufflebeam CIPP Modeline Göre Değerlendirilmesi". *Journal of Analytic Divinity*, 7/2, 2023, 255-280.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/ **Etik Kurul İzni**

Etik onay, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından verilmiş olup 09.12.2021 tarihli ve 36 Numaralıdır. **Ethics Committee Permission**

Ethical approval was granted by Ankara Yıldırım Beyazıt University, Social and Human Sciences Ethics Committee and dated 09.12.2021 and numbered 34.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (İbrahim Kurt-Zeki Salih Zengin)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Yazar Katkıları / Author Contributions: İbrahi Kurt % 55-Zeki Salih Zengin % 45

Web: <http://dergipark.org.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Öz

Toplumun din konusunda aydınlatmakla görevli Diyanet İşleri Başkanlığı, çeşitli alanlarda din hizmetlerini yürüten personeline yönelik hizmet içi eğitim kursları düzenlemektedir. Başkanlık teşkilatında görev yapan/yapacak nitelikli elemanları yetiştirmek amacıyla yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerinden biri de bugün itibariyle sayıları 12'yi bulan Diyanet Akademisi Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Dini Yüksek İhtisas Eğitim merkezlerindeki "ihtisas eğitimi" olarak bilinen hizmet içi eğitim kurslarıdır. Günümüz Türkiye'sinde dinî ilimlerin ihya ve inşa mekânları olma potansiyelini barındıran bu merkezler, kurulduğu günden bu yana DİB'in kendi personeline kalifiye ettiği en önemli eğitim kurumu olmuştur. Eğitim kurumları, programlarını ihtiyaca cevap verebilirliği çerçevesinde süreç içerisinde farklı paydaşlarla değerlendirebilmektedir. Programın değerlendirilmesi hem kurum, hem birey hem de toplum açısından son derece gereklidir. Program değerlendirilmede farklı yaklaşım ve modeller kullanılabilir. En genel anlamıyla bu değerlendirmelerin yaklaşımları hedefe ve sisteme dayalı, işbirlikçi/katılımcı odaklı değerlendirme yaklaşımları olarak ifade edilmektedir. Literatür incelendiğinde İhtisas eğitimi ve programı ile ilgili pek az çalışmanın yapıldığı, bu çalışmaların ise genellikle genel tanıtım odaklı nicel desenle yürütüldüğü, programın değerlendirildiği çalışmalarda ise belirli bir modelin takip edilmediği görülmektedir. Bu çalışmada İhtisas eğitim programı, sisteme/yönetime dayalı program değerlendirme yaklaşımlarından Stufflebeam'ın CIPP modeli kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada program değerlendirme modeli olarak CIPP modelinin kullanılmasının amacı, bu değerlendirmede amacın kanıtlamak olmayışı, geliştirme ve program hakkında karar verme yetkisine sahip kimselere bilgi vermek olması etkili olmuştur. Aynı zamanda araştırmacıya belirli esneklikler sağlaması ve süreç ve sonuç odaklı da yürütülebilmesi bu modelin tercih edilmesindeki bir diğer etken olarak ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Program Değerlendirme, Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini Yüksek İhtisas Eğitimi, Diyanet Akademi, Stufflebeam, Cipp.

Abstract

The Presidency of Religious Affairs, which is responsible for enlightening the society about religion, organizes in-service training courses for its personnel who provide religious services in various fields. One of the educational activities carried out to train qualified personnel who serve/will serve in the Presidency organization is the in-service training courses known as "specialization training" in the Religious Higher Specialization Education centers operating within the Presidency of the Religious Academy, which number 12 as of today. These centers, which have the potential to be places of revival and construction of religious sciences in today's Turkey, have been the most important educational institutions where DIB has qualified its own personnel since the day it was founded. Educational institutions can evaluate their programs with different stakeholders within the framework of their responsiveness to needs. The evaluation of the program is an extremely positive situation for both the institution, the trainee and the society. Different approaches and models can be used in program evaluation. In the most general sense, the approaches of these evaluations are goal- and system-based, collaborative/participant-oriented evaluation approaches. In addition,

program evaluation can be implemented by internal evaluators (individuals from within the program or closely related to the program) and external evaluators (independent/experts from outside the program) or both, depending on the choice of the evaluator. In some evaluation studies, evaluation is made based on the general structure of the program, not within the framework of the model. When the literature is examined, it is seen that very few studies have been conducted on the specialization education and program, these studies are generally carried out with a general promotion-oriented quantitative pattern, and no specific model is followed in the evaluation of the program. Based on this, the study evaluated the specialization training program using Stufflebeam's CIPP model, one of the system/management-based program evaluation approaches. At the same time, it can be stated that another factor in choosing this model is that it provides certain flexibility to the researcher and can be carried out in a process and result-oriented manner.

Keywords: Program Evaluation, Presidency of Religious Affairs, Religious Higher Specialization Education, Religious Academy, Stufflebeam, Cipp.

Giriş¹

633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki kanunun 1. maddesine istinaden toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli Diyanet İşleri Başkanlığı, çeşitli alanlarda din hizmetlerini yürüten personeline yönelik hizmet içi eğitim kursları düzenlemektedir. Başkanlık teşkilatında görev yapan/yapacak nitelikli elemanları yetiştirmek amacıyla yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerinden biri de bugün itibariyle sayıları 12'yi bulan Diyanet Akademisi Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Dini Yüksek İhtisas Eğitim merkezlerindeki "ihtisas eğitimi" olarak bilinen hizmet içi eğitim kurslarıdır. Günümüz Türkiye'sinde dinî ilimlerin ihya ve inşa mekânları olma potansiyelini barındıran bu merkezler, kurulduğu günden bu yana DİB'in kendi personelini kalifiye ettiği en önemli eğitim kurumu olmuştur. Programın temel amacı, Başkanlık teşkilatında çalışacak müftü, vaiz, eğitim görevlisi vb. üst görevlerde çalışacak personeli ileri görevlere hazırlamak, personelin dinî kaynaklara doğrudan ulaşabilmelerini sağlamak, dinî konularda toplumun ihtiyaç duyduğu mütehassıs elemanları yetiştirmek ve personeli Arapça ve temel İslamî ilimler alanında yetkin kılmak olarak ifade edilebilir.²

İhtisas eğitim programı, hazırlık ve İhtisas alanı olmak üzere 2 ana bölüme ayrılmış, hazırlık programı 14 hafta ders, bir hafta sınav olmak üzere 15'er haftalık 2 dönem şeklinde yapılandırılmıştır. Hazırlık programında Dil Bilgisi, Okuma-Anlama, Yazılı-Sözlü Anlatım, Çeviri olmak üzere toplam 4 temel alan ve bu alanlarda elde edilmiş kazanımların kursiyerlerde beceri haline gelmesine katkı sağlayacak Mütalaa alanı bulunmaktadır.

¹ Bu çalışma, İbrahim Kurt tarafından Prof. Dr. Zeki Salih Zengin danışmanlığında tamamlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Eğitiminin Müftü-Vaiz Yeterlikleri Açısından Değerlendirilmesi başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² İbrahim Kurt, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Eğitiminin Müftü-Vaiz Yeterlikleri Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 1.

İhtisas hazırlık programı Sarf, Nahv, Arapça Metin Okumaları, Belagat, Kur'an Meali, Arapça Yazılı-Sözlü Anlatım ve Çeviri derslerinden oluşmaktadır.³ İhtisas programı ise 14 hafta ders, bir hafta sınav olmak üzere her biri 15 haftadan oluşan 6 dönem olarak planlanmıştır. Dersler haftada 36 saatten oluşmakta, hazırlık ve ihtisas toplamında bu süre 4032 saat olarak uygulanmaktadır. İEP, Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Fıkıh, İslam Düşüncesi, Din Hizmetleri Uygulaması ve bu alanlarda elde edilmiş bilgilerin beceri haline gelmesine katkı sağlayacak Mütalaa alanlarından oluşmaktadır. Programda bu temel alanlara ait 28 ders bulunmaktadır.

Program ve programın geliştirilmesi ve değerlendirilmesi eğitimin planlandığı şekliyle devamı ve eğitim faaliyetlerine rehberlik sunabilmesi açısından son derece önemlidir. Tarihsel sürece bakıldığında İhtisas merkezleri üzerine program temelli bir çalışmanın yapıldığı görülse de bir model ve sistem bağlamında bütüncül bir değerlendirme çalışmalarına rastlanılamamıştır. Her bir çalışma, problemin yanında belirli bir ilgiden de kaynaklanır. Araştırmacının İhtisas kursunda eğitim almış olması, eğitim öğretim durumlarına ait değerlendirme ve tecrübeleri, çalışmanın temel çıkış noktalarından bir diğeri olarak kabul edilebilir.⁴ Bu kapsamda araştırmanın temel amacı, İhtisas eğitim programını Stufflebeam'ın CIPP bağlam, girdi, süreç ve ürün boyutlarıyla incelemek, temel problemi ise "İhtisas kursiyerlerinin İhtisas eğitim programına yönelik Stufflebeam CIPP (bağlam-girdi-süreç-ürün) bağlamındaki görüş ve değerlendirmeleri nedir?" olarak ifade edilebilir.

İhtisas eğitim programının değerlendirilmesinde sisteme/yönetime dayalı program değerlendirme yaklaşımlarından Stufflebeam'ın CIPP (bağlam-girdi-süreç-ürün) modeli kullanılmıştır. Bu modelin bağlam boyutunda; programın amaç ve kazanımları, programın halihazırdaki eğitim ihtiyaçlarını karşılama durumu, girdi boyutunda; muhteva, kaynak, kazanımların uygunluğu, öğrenme ve öğretme etkinlikleri ve eğitici nitelikleri, süreç boyutunda; uygulama, gelişime uygunluk, öğrenme ve öğretme sürecinin nitelikleri, eğitici ile kursiyer arasındaki işbirliği ve iletişim, ürün boyutunda ise kazanımların ne düzeyde elde edilebildiği ile ilgili sorular belirlenmiştir. Buradan hareketle ilgili literatür taranmış ve CIPP modelinin her bir boyutuna dair ortak temalar çıkarılmıştır.⁵ Bu temalar İhtisas eğitim programının CIPP çerçevesinde değerlendirilmesinde ölçüt olarak kabul edilmiştir. CIPP modeli kullanılarak yapılan çalışmalar incelendiğinde her bir çalışmada farklı ölçütlerle programın değerlendirildiği, söz gelimi öğretici nitelikleri bir çalışmada bağlam, diğer bir çalışmada ise girdi boyutunda incelenebilmektedir. Dolayısıyla yaptığımız ölçüt belirleme ile CIPP modelinin ilgili literatür kapsamında ortak temaları belirlenmiş ve bu temaların bundan sonraki yapılacak çalışmalara da kaynaklık etmesi öngörülmüştür.

³ Diyanet İşleri Başkanlığı, "İhtisas Eğitim Programı (2021)", 2021, 16.

⁴ Kurt, *Dini Yüksek İhtisas Eğitimi*, 4.

⁵ Kurt, *Dini Yüksek İhtisas Eğitimi*, 129.

Tablo 1. Stufflebeam CIPP Modeli Program Değerlendirme Ölçütleri

BAĞLAM
Ders amaçlarının açık ve anlaşılır olması,
Kazanımların, programın amaçları ve ilgili yeterliklere uygun oluşturulması,
Program konularının, belirlenen kazanımlarla tutarlılığı,
Programın, eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilir olması, (olması gereken-eksikliği hissedilen dersler)
Programın teorik açıdan işlevsel, uygun olması,
Programın, öğrencilerin yeteneklerini ortaya çıkaracak şekilde planlanması,
Programın, öğrencilerin mevcut ihtiyaçlarına uygun oluşturulması,
Programın, kursiyerlerin gelecekteki ihtiyaçlarına uygun oluşturulması,
Program kazanımlarının ölçülebilir, gözlenebilir vb. ilkelere uygun olması.
GİRDİ
Programın uygulanabilmesi için ayrılan sürenin yeterli olması,
Eğiticilerin, alan yeterliklerine sahip olması,
Eğiticilerin, pedagojik formasyon yeterliklerine sahip olması,
Ders kaynak ve materyalleri ve öğretim yöntem ve tekniklerinin derslere uygunluğu,
Ders kaynak ve materyallerinin öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştıracak şekilde planlanması,
Öğrenme ve öğretme durumlarının öğrenciye görelilik ve uygunluğu, (geleneksel/öğrenci merkezli)
Sınıf mevcudu ve fiziki ortamın eğitime elverişli olması,
Eğitim sürecinde öğrencilerin hazırbulunuşluklarının dikkate alınması.
SÜREÇ
Programın uygulama ve pratik yapma açısından işlevselliği/programın araştırma ve uygulamaya fırsat tanınması,
Programın, belirlenen süre ve uygulamalarla tamamlanabilirliği,
Öğrencilerin derslere aktif katılım durumu,
Eğiticiler ile öğrencilerin işbirliği-iletişim düzeyi,
Öğrenme sürecinin aktif, objektif ve kazanımlara uygun şekilde değerlendirilmesi,
Eğitim sürecinin destekleyici sosyo-kültürel etkinliklerle zenginleştirilmesi,
Eğitim planlama ve yönetiminin uygunluğu.
ÜRÜN
Öğrencilerin, program sonunda elde ettikleri bilgi, beceri ve yetkinlik düzeyleri,
Eğitim sonunda yüklenilecek göreve ilişkin öz tutum değerlendirilmesi,
Uygulanan programın, olması gereken en ideal program olma durumu.

1. Araştırmanın Yöntemi

DİB Dini Yüksek İhtisas eğitim programının Stufflebeam'in CIPP modeli çerçevesinde değerlendirilmesinin amaçlandığı çalışma, araştırmanın genel ve alt amaçlarına ulaşabilmek amacıyla karma yönteme göre tasarlanmıştır. Karma yöntemin kullanıldığı araştırmalarda nicel ve nitel veri toplama araçlarının avantajlı yönlerinden faydalanılarak çalışma daha kuvvetli hale getirilir. Aynı zamanda karma yöntem ile bütüncül bir anlayış ortaya konarak araştırma çeşitli yönlerden açıklanmış olur.⁶ Karma yöntem araştırmaları nicel araştırmanın zayıf olduğu "derinlik ve ayrıntı" ve nitel araştırmanın zayıf olduğu "genelleme ve tahmin" amaçlarına ulaşmada araştırmacıya alternatif bir yaklaşım sunmaktadır.⁷ Karma yöntemde farklı desenler bulunmaktadır.

⁶ Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (Ankara: Pegem Akademi, 2018), 43.

⁷ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2016), 325.

Araştırmada çalışmanın yapısına en uygun olan açıklayıcı desen kullanılmıştır. Bu desende önce nicel yöntemlerle veriler toplanır ve daha sonra bu verilerin analizinden yola çıkarak nitel veriler toplanır. Açıklayıcı desenlerin önemli avantajlarından biri nitel ve nicel veri toplama aşamalarının birbirinden ayrı zamanlarda yapılmasıdır. Bu nedenle araştırmacı açısından diğer karma yöntem desenlerine göre daha uygulanabilir bir süreç ortaya çıkmaktadır.⁸

Araştırmanın nicel boyutunda, betimleyici araştırma yaklaşımlarından tarama modeli-anket tekniği, nitel boyutunda ise yorumlayıcı araştırma yaklaşımlarından durum modeli-doküman incelemesi ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmanın nicel boyutunda örneklem belirlenmemiş, çalışma evreni üzerinden yürütülmüştür. Bu kapsamda araştırma evrenini 2018 programından mezun durumunda bulunan 2022 yılı İhtisas mezunları oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni 280 kişiden oluşmakta olup çalışmaya toplam 219 kursiyer katılım sağlamıştır. Çalışmanın nitel boyutunda ise örneklem tablo 1’de görüldüğü üzere maksimum çeşitliliğe göre belirlenmiştir.

Tablo 2. Nitel Araştırma Örneklemi

Kurum/Kadro	Uzman	Mezun	Vaiz/Müftü
DİB Yönetici	4		
DİB Diyanet Akademisi	4	2	
DİB Taşra			8
Üniversite	2		
Toplam	10	2	8 Toplam: 20

Anket maddelerinin belirlenmesinde alanyazın taraması, uzman değerlendirmesi, pilot uygulama, etik kurul gibi tüm süreçler uygulanmış ve sonuçta anket maddelerine son hali verilmiştir. Mezunların program değerlendirmelerini içeren anket metninde; kişisel bilgiler ile ilgili 12, program değerlendirme ile ilgili de 74 madde olmak üzere toplamda 86 madde bulunmaktadır.

Nicel yöntem anket tekniği verileri betimsel istatistik tekniğiyle analiz edilmiştir. Ele alınan verinin temel özelliklerini tanımlamak için veri hakkında özet istatistikler, tablolar ve grafikler yardımıyla yapılan özetleme işlemine betimsel istatistik adı verilir.⁹ Verilerin analiz, betimleme ve yorumlanmasında IBM SPSS Statistics Version 22.0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmıştır. İstatistiki verilerin nitel veriye çevrilmesi ve anlamlı bir yapıya kavuşturulması için SPSS verileri tablo haline getirilmiş, araştırmanın genel çerçevesi içerisinde gerekli yorum ve değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırma verilerinin yorumlanmasında karma yöntem mantığına uygun olarak nicel ve nitel veriler birlikte yorumlanmıştır. Bu sayede bütüncül bir bakış sağlanmaya çalışılmıştır.

⁸ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 317.

⁹ Nuran Bayram, *Veri Analizi* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012), 51.

Araştırmanın nitel boyutunda vaiz, müftü, uzman ve kursiyer gruplarına yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Bu formların hazırlanmasında açıklayıcı desene göre önce nicel veriler elde edilmiş, buradan elde edilen verilere göre de nitel görüşme formları hazırlanmıştır. Görüşmeler, araştırma için en uygun tarihlerde genellikle yüz yüze olmak üzere gerçekleştirilmiş, görüşülenin izni alınarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerde elde edilen verilerin analizinde ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Bu verilerde V: kursiyer, T: taşra teşkilarında çalışan vaiz ve müftü, Y: DİB yöneticileri, Ü: üniversite akademisyenlerini ifade etmektedir.

Araştırmanın nicel geçerlik çalışmaları, içerik-kapsam geçerliği kapsamında Lawshe'nin içerik geçerliği oranı hesaplama yöntemiyle belirlenmiştir. Yönteme bağlı olarak program kazanımları ve yeterliklerden oluşturulan anket maddeleri, çalışmaya ait ön bilgilerle birlikte 20 uzmana mail ortamında ulaştırılmış ve maddeler hakkında kendilerinden değerlendirme yapmaları istenmiştir. Değerlendirilen formları 12 uzman geri göndermiştir. Uzmanların değerlendirme formlarına verdikleri cevaplar kapsam geçerlik indeksi aracılığıyla hesaplanmıştır. Buna göre maddelerin geçerlik değeri 0.88 olarak çıkmıştır. Bu yönteme bağlı olarak 12 uzman, ölçeğin içerik geçerliğine sahip olduğuna, ölçekteki maddelerin araştırmaya esas konu veya kavramları ölçebilecek nitelikte olduğuna onay vermiştir. Bu çerçeveden hareketle araştırmada kullandığımız anket ve görüşme formlarının içerik-kapsam geçerliğine sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmanın güvenirliğinin belirlenmesi ise Cronbach's alpha tekniği ile belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan nicel yöntem anket tekniğinin Cronbach's alpha değeri 0,965 olarak çıkmıştır. Sonuçta anketin alpha değerine karşılık gelen sözel ifadesinin "mükemmel" seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Araştırmada kullanılan anket formlarının Cronbach's alpha değerleri

Mezun durumundaki kursiyerlere uygulanan anketin güvenirlik sonucu	
Cronbach's Alpha	N of Items
,965	76

2. Bulgular ve Yorumlar

2.1. İhtisas Programının Bağlam Değerlendirmesine İlişkin Veriler

Stufflebeam CIPP modelinin bağlam değerlendirme boyutunda programın amaç ve kazanımları, eğitim ihtiyaçlarının karşılanabilme düzeyi, ders amaç ve kazanımlarının açık, anlaşılır, gözlenebilir ve ölçülebilir oluşu üzerinden İhtisas programı incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmada ilk olarak İhtisas eğitiminin amaçlarını ortaya çıkarılabilmek adına çalışma gruplarıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve cevaplar aşağıda yer alan 3 ana tema etrafında şekillenmiştir.

Tablo 4: İhtisas eğitim programının temel amaçlarına dair görüşme verileri

Katılımcılar	Veriler
V.11, V.9, V.8, T.1, T.22, Y.11, Ü.5, Y.10, Y.9.	Arapçayı bütün yönleriyle öğretmek ve Temel İslam Bilimleri alanında tutarlı ve bütüncül bir bakış açısı kazandırmanın önemli ölçüde anahtarını vermek ve rehberlik sunmak ve bu çerçevede ilim adamı yetiştirmek.
V.1, V.3, V.5.	Programın temel amacı, orta seviyede Arapça öğretmek ve Temel İslam Bilimleri alanında tutarlı ve bütüncül bakış açısı kazandırmak.
V.2, Y.1, Y.3., T.4, T.6, T.12, V.4, V.12,	Vaiz, müftü ve ihtiyaç duyulan üst düzey kadroları yetiştirmek.

Yukarıdaki amaçlara bakıldığında her bir temanın bir diğerinden bağımsız olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte eğitimin amacının ilmî yeterliğin kazandırılması ve nitelikli personelin yetiştirilmesi gibi iki temel boyutta öne çıktığı söylenebilir. Sonuçta İhtisas eğitiminin tek bir amacının olmadığı, öncelikli amacının bir hizmet içi eğitim kurumu olarak kursiyerlerin Arapçayı öğrenmeleri ve Temel İslam Bilimleri alanında tutarlı ve bütüncül bir bakış açısını kazanmalarını sağlamak suretiyle kursiyerlere rehberlik etmek ve bu sayede de günün ihtiyaç duyduğu ilim adamlarının yetişmesini sağlamak olduğu söylenebilir.

Bu konuda;

Y.4 “İhtisas eğitiminin temel amacı hizmet içi eğitim olması hasebiyle kurum tarafından belirlenen müftü ve vaiz yeterliklerini kazandırmaktır. Vaiz ve müftülerin yetişmesi ve Arapça ana kaynaklara ulaşması önceliklidir. İlim adamı yetiştirmekten ziyade vaiz ve müftünün sahada etkin bir din hizmeti sunabilmesi kurumun öncelikli amacıdır.”,

Y.7 “Programların temel amaçları anlatılırken en nihai hedefleri ifade edilir. Temel amaç ve nihai amaç vardır. Arapçanın tüm yönleriyle öğrenilmesi mümkün değil. Bunun sadece İhtisaslardan beklenmesi veya İhtisasın sadece bu amacı gütmesi yerinde de değil. Kursiyer bize sıfırdan gelmiyor. Bu kursiyerlerin her birerinin İmam-Hatip ve İlahiyat geçmişleri var. Bu arkadaşlarımız belli bir düzeyde bazı noktaları daha önceden halletmiş olmaları gerekir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için kursiyerin daha öncesinde belli bir mesafe kat etmesi gerekir her ne kadar bu temel amaç gözetiliyor da olsa.”,

V.2 “İhtisas eğitimi medrese geçmişi olmayan kimseler için hem İlahiyat hem de sonrası için ciddi bir eğitim ortamı sunuyor. Sadece Arapça ve İslamî ilimler alanında değil, diyanetin bir fabrikası olarak düşünülebilir. Program ciddi fakat uygulanabilirliği, hazmedilebilirliği mümkün görünmüyor. İslamî bütüncül bakış açısı kazandırabilmesi noktasında herkes için aynı amaçların gerçekleştirilmesi mümkün değil. İhtisasın amacı bana göre kendi ilmi eksikliklerimi tamamlamak, İhtisas okumam gerekliliğinin farkına vardım. Klasik kaynaklara ulaşabilme noktasında doktora eğitimiyle elde edilemeyecek bir ilim.”, ifadelerini kullanmışlardır.

CIPP modelinin bağlam değerlendirme boyutunda araştırılan hususlardan biri de eğitim ihtiyaçlarının ortaya çıkarılmasıdır. İhtisas eğitimindeki ihtiyaçların belirlenmesi amacıyla çalışma gruplarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde ortaya çıkan temalar/ ihtiyaçlar aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 5. İhtisas eğitiminde olması gereken/eksikliği hissedilen derslere ilişkin görüşme verileri

Katılımcılar	Veriler
T.1,	Furû-ı fıkıh bazlı güncel problemler
T.2, T.4,	Siyer/İslam Tarihi
V.5, V.2,	Osmanlıca
V.3,	Dini Danışmanlık/Rehberlik/Psikoloji
V.1, V.6,	Yönetim-İletişim-Diksiyon eğitimi
T.9, V.7,	Mevzuat-Müftülük Stajı

İhtisas eğitiminde Arapça, Kur'an-ı Kerim, Temel İslam Bilimleri, İslam Düşüncesi ve Uygulama alanları ve bu alanlara ait alt dersler bulunmaktadır. İhtisas eğitiminin genel itibarıyla Arapça, Kur'an-ı Kerim ve Temel İslam Bilimleri alanında yeterli ve doyurucu bilgiyi sunduğu, yapılan araştırma sonuçlarından anlaşılmaktadır.¹⁰ Bununla birlikte İhtisas eğitiminden mezun olup halen müftü ve vaiz olarak görev yapan personele, İhtisas eğitiminde yer alan dersler dışında en fazla ihtiyaç duydukları ve olması gerektiğini düşündükleri dersler sorulmuş ve cevap olarak yukarıda yer alan dersler ifade edilmiştir. Buna göre mezunlar; İhtisas eğitiminden sonraki görev hayatlarında Siyer/İslam Tarihi, Osmanlıca, Psikoloji/Dini Danışmanlık/Manevi Rehberlik içerikli dersler, Yönetim ve Mevzuat ve Furû-ı Fıkıh derslerine ihtiyaç duymaktadırlar. Aynı durum Ekşi tarafından yapılan araştırmada da görülmektedir. Buna göre İhtisas kursiyerleri eğitim programında yer almamasına rağmen en fazla ihtiyaç duydukları dersleri sırasıyla Siyer,¹¹ Diksiyon/İletişim becerisi, Din Psikolojisi ve Sosyolojisi olarak ifade etmişlerdir.¹² Aynı ihtiyaç görevde bulunan vaizlerce de belirtilmektedir. Buna göre vaizler Başkanlık tarafından kendilerine en fazla diksiyon ve iletişim konularında hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesini istemektedir.¹³

V.1 bu konuda "Ben özellikle burada furû-ı fıkıh önemsiyorum. Görevimiz esnasında en fazla karşılaştığımız konular furû-ı fıkıh ağırlıklıdır. İhtisasta usule daha çok önem veriliyor. Furû-ı fıkıh tamamen klasik kaynaklardan okuduğumuz için belki akılda kalmayabiliyor. En azından bir ilmihal-ders-güncel meselelerle alakalı örneğin güncel-yeni meselelerle ilgili dersler eklenmesi gerekiyor.",

V.3 "Dini bilgilerin dışında hayatın içerisinde çok farklı soru veya sorunlarla karşı karşıya kalabiliyoruz. Deprem sürecindeyiz. Dini Danışmanlık ve Manevi Rehberlik şu süreçte en önemli

¹⁰ Kurt, *Dini Yüksek İhtisas Eğitimi*, 322.

¹¹ Seyid Enes Dinç, *Diyanet İşleri Başkanlığı İhtisas Eğitimi Üzerine Bir Araştırma* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 110.

¹² Yakup Ekşi, *Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinin Eğitim Süreçlerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* (İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 41.

¹³ Mücahit Arpacı, "Diyanet İşleri Başkanlığı Vaaz Hizmetleri", *Din Hizmetleri Sempozyumu* 1/1 (2008), 214.

alanlardan biri. Din görevlilerinin halkla iletişimi nasıl olmalı diye halk ve cemaatle iletişim konusunda psikolojik derslere ihtiyacımız var. Bugün sadece deprem değil, yarın insanlığın hayatını etkileyen psikolojik, sosyolojik vb. konularla da karşı karşıya kalabilmemiz çok muhtemel. Bundan dolayı farklı eğitimlerle donanımlı olmalıyız.”,

T.1. “En başta müftülük stajı. Orada kursiyer yetiştiriliyor. Bir sınavla müftü oluyor veya vaiz yapılıyor. Gittiği yerde de müftü olmuyor. Personel nasıl hareket edeceğini bilmiyor. İhtisas son dönemde uygulamalı staj yapılmalı.” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Yukarıda görüldüğü üzere vaiz ve müftülerin en fazla ihtiyaç duydukları konuların başında Siyer/İslam Tarihi, İdare-Yönetim ve Mevzuat, Osmanlıca, Dini Danışmanlık ve Rehberlik konuları gelmektedir. Kursiyer ve mezunlarca en fazla eksikliği hissedilen derslerden bir diğeri uygulama ve saha boyutu olan İdare-Yönetim ve Mevzuat konularıdır.

Bağlam değerlendirmesinde incelenen diğeri bir husus da programın amaç ve kazanımlarının açık, anlaşılır, gözlenebilir, tutarlı olması, amaç ve kazanımların mevcut ve gelecekteki eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilir olmasıdır. Bu hususlar belirlenen değerlendirme ölçütleri üzerinden araştırılmış ve ilgili derslere uyarlanmıştır. Gerektiğinde görüşme verilerinden de yararlanılarak araştırma verileri zenginleştirilmiştir.

Tablo 6. Hazırlık programı derslerinin amaçlarına ilişkin anket verileri

Programdaki derslerin amaçları açık ve anlaşılardır.	f	%
Kesinlikle katılıyorum	72	32,9
Katılıyorum	132	60,3
Kararsızım	15	6,8
Katılmıyorum	5	2,3
Kesinlikle katılmıyorum	0	0
Toplam	219	100,0

Yukarıdaki tabloya göre araştırma kapsamındaki kursiyerler; “İhtisas programındaki derslerin amaçlarını açık ve anlaşılır bulma” konusunda son derece olumlu düşünmektedirler. Programın kazanımları eğitim bilimleri çerçevesinde incelendiğinde de aynı olumlu durumun bulunduğu, kazanımların genellikle açık, anlaşılır ve birbirleriyle tutarlılık gösterdikleri, bununla birlikte gibi ilkelere uygun olmayan kazanımların da bulunduğu söylenmelidir.

Bununla birlikte; kazanımların önemli bir bölümünün ölçülebilir ve gözlenebilir olmayan alan ifadeleriyle belirlendiği, kazanımların yazımında kapsam ve sınırlılık, aşamalık (kolaydan zora) ve binişiklik ilkelerine uygun olmayan kazanımların bulunduğu, Fıkıh, Tefsir ve Hadis alan kazanımlarının bütünleşik olarak ifade edilip ilgili ders muhtevası çerçevesinde yeterli kazanımın belirlenmediği söylenebilir.

CIPP modelinin bağlam boyutunda incelenmesi gereken bir başka husus ise programın kursiyerlerin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayabilme durumudur.

Tablo 7. Programın kursiyerlerin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayabilme durumuna ilişkin anket verileri

Alan/Ders	%	%
Arapça	90	10
Kur'an-ı Kerim	75	25
Tefsir	90	10
Hadis	83	17
Fıkıh	85	15
İslam Düşüncesi	68	32
Din Hizmetleri Uygulaması	65	35
Ortalama	%79	%20.5

Yukarıda yer aldığı üzere kursiyerler programın kendilerinin mevcut ve gelecekteki eğitim ihtiyaçlarını karşılama düzeyi hakkında alanlara göre farklı değerlendirme yapmışlardır. Buna göre kursiyerler programın ihtiyaçlarını karşılama durumu açısından alanları sırasıyla Arapça, Tefsir, Fıkıh, Hadis, Kur'an-ı Kerim, İslam Düşüncesi ve Uygulama alanı olarak ifade etmişlerdir. Buna göre programın Arapça, Tefsir, Fıkıh ve Hadis alanlarında tamamen uygun ve yerinde, Kur'an-ı Kerim alanının kabul edilebilir düzeyde, İslam Düşüncesi ve Din Hizmetleri Uygulaması alanının ise kursiyerlerin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılamada eksik olduğu söylenebilir. İhtisas eğitiminin pratik boyutunun kazandırılmasında önemli bir alan olan Uygulama ve İslam Düşüncesi alanının, önemli ölçüde kursiyerlerin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarına/kendilerinden beklenen yeterliklere göre belirlenmediği söylenmelidir. Bununla birlikte eğitim ihtiyacı noktasında kursiyerler Siyer-İslam Tarihi, Osmanlıca, Dini Danışmanlık ve Rehberlik, Yönetim ve Mevzuat, Staj Uygulaması ve Fırû-ı Fıkıh derslerini önemli bir ihtiyaç olarak görmekte olup bu derslerin programa dahil edilmesinin uygun olacağını ifade etmektedirler.¹⁴

2.2. İhtisas Programının Girdi Değerlendirmesine İlişkin Veriler

Stufflebeam CIPP modelinin girdi değerlendirmesinde; eğitim programı ve öğeleri mikro düzeyde incelenir, amaç ve kazanımların hizmet içi eğitim kursunun hedefleriyle tutarlılığı değerlendirilir. Aynı zamanda öğretim materyalleri, stratejileri ve öğreticilerin nitelikleri de bu değerlendirme kapsamındadır. Yapılan bu değerlendirme sonucunda programın güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiş olur.

¹⁴ Kurt, *Dini Yüksek İhtisas Eğitimi*, 189.

Tablo 8. Hazırlık programına ayrılan sürenin yeterlik durumuna ilişkin anket verileri

Ders programının uygulanabilmesi için ayrılan süre yeterlidir.				
	Hazırlık dönemi		İhtisas dönemi	
	f	%	f	%
Kesinlikle katılıyorum	52	23,7	41	18,7
Katılıyorum	100	45,7	78	35,6
Kararsızım	22	10,0	26	11,9
Katılmıyorum	34	15,5	47	21,5
Kesinlikle katılmıyorum	11	5	27	12,3
Toplam	219	100,0	219	100,0

Yukarıdaki tabloya göre araştırma kapsamındaki kursiyerler; “hazırlık dönemi ders programının tamamlanabilmesi için ayrılan süre” konusunda -kararsızlar dağıtıldığında- %75 olumlu, %25 oranında ise olumsuz, İhtisas programı hakkında ise -kararsızlar dağıtıldığında- %65'i süreyi yeterli, %35'i ise eksik bulmaktadır. 2021 yılında kursiyerlerle yapılan bir araştırmada İhtisas eğitimi için belirlenen süreyi yeterli bulanların oranı %57, çok kısa bulanların oranı ise %31 düzeyinde çıkmıştır.¹⁵

İhtisas eğitimi, örgün tarzda devam eden bir hizmet içi eğitim kursudur. Sürenin uzun, programın yoğun, içeriğin de kapsamlı olması itibariyle hem hazırlık programı, hem de İhtisas programına ayrılan süre; kursiyerlerce en fazla eleştirilen hususlar arasında yer almaktadır. DMK'nın memurların hizmet içi eğitimi ile ilgili kararları kapsamında İhtisas eğitimi için belirlenen süreler farklı zamanlarda denenmiş ve tecrübe edilmiştir. Sonuçta 1976 yılından bu yana devam eden İhtisas eğitiminde Başkanlıkça mevzuat çerçevesinde en uygun sürenin halen uygulamada olan eğitim süresi olduğuna karar verilmiştir.

Kursiyerlerin eğitimlere katılmadan önce Arapça bilgi birikimleri ve alt yapıları ölçülmektedir. Bundan dolayı eğitimlerde her ne kadar aşama gözetilse de kursiyerlerin belirli ve önemli noktaları bildiği veya bilmek durumunda olduğu varsayılmaktadır. Eğitimin yoğunluğu ve sürenin kısıtlı oluş düşüncesi, kursiyerlerin geçmiş tecrübeleri ve ilmî alt yapılarınca farklı şekillerde değerlendirilebilmektedir. Söz gelimi klasik veya modern Arapça ve Temel İslamî ilimler eğitimi almış kursiyerlere hazırlık için belirlenen süre normal veya yeterli gelebilirken, daha önceki eğitim hayatında klasik okumalara vukufiyeti olmayan, Arapça konusunda ilgi ve yönelimi yeterli seviyede olmayan kursiyerlere ise bu süre çok az ve kısıtlı gelebilmektedir.

Bununla birlikte hazırlık programına ayrılan süre ile ilgili şunu ifade etmekte yarar bulunmaktadır. 2018, 2021 ve 2023 hazırlık programları içerik açısından aynı olmakla birlikte 2018 programında bu dönem için belirlenen 1440 ders saati, 2021 programında 1080, 2023 programında ise 1008 saate düşürülmüştür. Ders saatleri düşürülürken alan için belirlenen kazanım sayısı artırılmış, 2018 programında 79 olan kazanım sayısı 92'ye

¹⁵ Ekşi, *İhtisas Eğitim Süreçlerinin Değerlendirilmesi*, 42.

yükseltilmiştir. Dolayısıyla kursiyerlerin hazırlık dönemi ders programının uygulanabilmesi için ayrılan süreyi yeterli bulmamalarının haklı gerekçeleri bulunduğu söylenebilir.

Hazırlık dönemi ders programının süresi konusunda kursiyerler %75 olumlu düşünürken İhtisas dönemi bu konudaki olumsuzluk daha da artmış ve yeterli bulanların oranı %65'te kalmıştır. Programın yoğun içerikli yapısı kursiyerlerin bu düşünceye sahip olmalarında önemli bir etkidir. İhtisas eğitimi için ayrılan süre hakkında DİB ve üniversite uzmanları, müftü, vaiz ve mezun durumundaki kursiyerler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde ağırlıklı sonuç, İhtisas eğitimi için ayrılan sürenin yeterli olmadığıdır. Bununla birlikte azımsanmayacak düzeyde sürenin yeterli olduğunu ifade eden personel de bulunmaktadır.

Süre konusunda hedeflerin önemli oranda gerçekleşmesini öne sürenler kategorisinde yer alıp DİB eğitim görevlisi kadrosunda görev yapmakta olan Y.9 bu konu hakkında; *“Program yoğun şekilde yapılandırıldı. Günde 5 sayfa okunması planlanan Tefsir dersinde en fazla 3 sayfa okunabiliyordu. Fakat bu 3 sayfalık analizler kursiyere bütüncül bakış kazandırıyor. Bu şikâyet programın tamamlanamamasından kaynaklı. Maksat hâsıl oldu mu? %51’lik bölümün eğitim görevliliği isteyebilmesi, maksadın hâsıl olduğunun göstergelerinden biridir.”*

Sürenin hedefleri karşılamada önemli oranda yeterli olduğunu düşünen ve geçmişte DİB bünyesinde önemli görevlerde bulunup halen üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapan Ü.6. ; *“Eğitim süreci, teorik ve pratik açıdan bütün ilmi müktesebatı edinmeye yeterli bir zaman sunmamaktadır. Ancak kursiyerlerin önemli bir alt yapıya sahip olarak eğitime katılmış olmaları, süreçte öğrendikleri ve öğrenmeyi de öğrendikleri açılarından bakıldığında bu sürecin yeterli olduğunu düşünüyorum.”*

Yine süreyi yeterli bulanlar kategorisinde bulunup DİB’de idari görevi olan Y.4. sürenin yeterliliği hakkında; *“Süre yeterlidir. Eğitimde öğreticinin rehber ve kılavuz, kursiyerin de bilgiyi pasif bir şekilde alan değil, alıp yapılandıran bir rolde olmasını önemsiyoruz. Sürenin yeterliliği konusunda asıl problemin kullanılan doğru olmayan öğretim yöntem ve tekniklerinden kaynaklı olduğunu düşünüyorum.”*

Yine bu kategoride fikir beyan edip DİB’de idari görevi olan Y.5. sürenin yeterliliği hakkında; *“Eğitim süresinin yeterli oluşu ile ilgili programa dair tüm bileşenlerin birlikte değerlendirilmesi gerekir. Program süresince olabildiğince ana maddeler hiçbir zaman gözden kaçırılmaz veya atlanmaz. Programın hedefi gerçekleşir. En iyi şiir iyi bir yorumcunun elinde iyiye, kötü bir yorumcunun dilinde de kötüye dönüşebilir. Bileşenlerin birlikte değerlendirilmesi gerekir...”* ifadelerini kullanmışlardır.

Görüşmelerde farklı çevrelerce programın yoğunluğu nedeniyle süreyi yeterli bulmayanlar kategorisi, en fazla ifade edilen cevaplar arasında yer almaktadır. Süreyi yeterli bulmayanlar konu hakkında;

Diyaret Akademi merkezinde yönetici pozisyonunda bulunan Y.1. ; *“Program çok teorik. Çok doğru. Mesleki eğimlerde teoriden ziyade pratiğe katkı sağlanması gerekir.”* DİB’de idari görevi olan Y.2. bu konuda; *“Pratik yapılamama noktasında hak veriyorum. Pratik ve alandan daha üst seviyeye ulaşmak için geliyorlar. Pratikten teoriye geliyorlar. Niye, çünkü pratikte yaptığı işi daha güzel yapabilmek için. Belirlenen sürede eğitimin tamamlanamaması bizim eksikliğimiz. Evet, bu eksikliği herkes biliyor. Kursiyer de bu konuda istekli değil diye düşünüyorum.”*,

Dini Yüksek İhtisas merkezinde eğitim görevlisi olarak görev yapan Y.10 belirlenen sürenin yeterli olmayışı hakkında; *“Bu konuda çok haklılar. Programımız yoğun. Programın daha çok yetiştirilebilir olmasını önemsiyoruz. Yetiştiremediğimiz kısımları da mütalaalarda karşılıyoruz. Fakat İhtisas eğitimine gelen kursiyer, öncesinden bu yoğunluğu bilerek geliyor, dolayısıyla garipsenmemesi gerekiyor.”*

İhtisas eğitimindeki süre ile ilgili; uzman, vaiz, müftü ve 2022 yılı mezunlarından alınan en güçlü cevap, programın yoğun teorik yapısı nedeniyle sürenin yeterli olmayışıdır. Bununla birlikte 2023 yılı İEP incelendiğinde bu alan için belirlenen toplam ders saatinin 2880’den 3024’e çıkarıldığı görülmüştür. Bu yönüyle bakıldığında yapılan değişiklik olumlu olarak yorumlanabilir.

Tablo 9. Eğitim görevlilerinin pedagojik formasyon durumlarına ilişkin anket verileri

Eğitim görevlileri, pedagojik formasyon ilkelerine riayet etmektedir.		
	f	%
Kesinlikle katılıyorum	47	21,5
Katılıyorum	92	42
Kararsızım	40	18,3
Katılmıyorum	28	12,8
Kesinlikle katılmıyorum	12	5,5
Toplam	219	100,0

Yukarıdaki tabloya göre araştırma kapsamındaki kursiyerler; *“eğitim görevlilerinin ders sunuş yeterliklerine ilişkin değerlendirmeleri”* konusunda -kararsızlar dağıtıldığında-%72 olumlu, %28 oranında ise olumsuz düşünmektedir. Eğitimde bilgi yanında bu bilgiyi aktarabilecek yöntem ve tekniklerin de bilinmesi önemlidir. Dolayısıyla programın anlaşılabilir, düzeye ve dersin gerektirdiği yöntem ve tekniklere uygun şekilde sunabilecek eğitim görevlilerinin bulunması önemlidir. Bakıldığında kursiyerlerin %30’unun bu konuda olumsuz düşünce içerisinde oldukları görülür. Bu durumu daha ayrıntılı anlayabilme adına vaiz ve müftü gruplarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde temelde iki görüş ön plana çıkmaktadır: *“Eğitim görevlilerinin formasyon, ders sunuş yeterliği, derse ilgi uyandırabilme, ihtiyaç hissettirme vb. yöntem ve teknik*

konularında genel itibariyle yeterli olduğu” ve “Eğitim görevlilerimizin formasyon, ders sunuş yeterliği, derse ilgi uyandırabilme, ihtiyaç hissettirme vb. yöntem ve teknik konularında ciddi eksikliklerinin bulunduğu”.

Bu konuda;

T.3 “Hocalarımızda pedagojik formasyon eksikliği var. 10 hocadan 8’i bu şekilde ancak bunlardan 2’si olumlu diyebilirim. Daha çok pedagojik formasyon eksikliğini hissettiğimiz hocalarımız var. Hocalarımız genellikle medrese usulü okuyor ve geliyorlar. Bu da genellikle hocalarımızı müfredatı yetiştirme konusuna sevk ediyor. Dersin anlaşılmasını sağlamak ise ikinci planda kalıyordu.”

V.2 “Eğitim görevlileri genel anlamda kursiyerleri derse katma konusunda yeterli idi. Hocalarımız derse hâkimdi fakat usul ve yöntem açısından sıkıntılar vardı.”

V.4 “Bu durum hocalara bağlı, bu yeterliklere bağlı olan hocalar olduğu gibi kendisini materyal ve yöntem olarak geliştirmemiş hocalarımız da bulunuyor. Her bir hocamız bunu yapamayabiliyor. Fakat sadece geçmiş bilgi ve notlarından yola çıkarak konuyu sunan hocalarımız derse ilgi uyandıramıyor bunun yanında kendisini yenilemiş ve yeni şeyler söyleyebilen hocalarımız ders sunuş yeterliği konusunda oldukça verimli oluyor.” ifadelerini kullanmışlardır.

Araştırma kapsamında eğitim görevlilerinin kendi alanlarında ilmî bilgi-birikim yeterliğine sahip olduğu söylenebilirken ders sunuş yeterlikleri açısından aynı olumlu durumun bulunduğu söylenemez. İhtisas eğitimi sürecinde derslerin genellikle takrir metoduyla işlenmesi, klasik ve metne bağlı zihniyetin hâkim olması da bu olumsuzluklara etki edebilmektedir. Eğitim görevlilerinin hizmet içi eğitimlerle ders sunuş yöntem ve teknikleri konusunda bilgilendirilmesi, eğitim sürecinde kursiyerlerden geri dönütlerin alınması ve sürecin takip edilmesi bu noktada verimliliği artıran hususlardan olacaktır. Araştırma sonuçlarımızı ilgili diğer araştırmalar destekler niteliktedir. Nitekim 2022 yılında yapılan bir çalışmada İhtisas kursiyerlerinden “eğitimin etkin ve verimli şekilde sürdürülebilmesi” konusunda öneriler alınmış ve kursiyerler bu konuda en fazla “eğitim görevlilerinin formasyon/ders sunuş yeterliklerinin artırılması” cevabını vermişlerdir.¹⁶

Tablo 10. Eğitim görevlilerinin alan yeterliklerine ilişkin anket verileri

Alan/Eğitim Görevlileri	%	%
Hazırlık dönemi Eğt. Gör.	90	10
Tefsir Eğt. Gör.	97	2
Hadis Eğt. Gör.	96	17
Fıkıh Eğt. Gör.	97	15
İslam Düşüncesi Eğt. Gör.	75	25
Din Hizmetleri Uyg. Eğt. Gör.	75	25
Ortalama	%88	%12

¹⁶ Dinç, İhtisas Eğitimi Üzerine, 120.

Yukarıdaki tabloya göre araştırma kapsamındaki kursiyerler Eğitim görevlilerini alan yeterlikleri bakımından sırasıyla Fıkıh, Tefsir, Hadis, Arapça, İslam Düşüncesi ve Din Hizmetleri Uygulaması alanı eğitim görevlilerini yeterli bulmaktadır. Buna göre eğitimcilerin Temel İslamî ilimler açısından alan yeterliklerine son derece haiz oldukları, bunun yanında diğer alanlarda ise alan yeterliklerine sahiplik konusunda bazı eksikliklerin bulunduğu kursiyerlerce ifade edilmiştir. Kursiyerlerin önemli çoğunluğu, Arapça ve Temel İslam Bilimleri eğitim görevlilerini nitelik, donanım ve alan yeterlikleri açısından daha olumlu bulmakta iken İslam Düşüncesi eğitim görevlilerinde aynı olumlu durumun bulunmadığı söylenebilir. İslam Düşüncesi, farklı uzmanlık becerilerini gerektiren bir alandır. Yapılan araştırmada alana yönelik olumsuz bakışın nedenleri araştırıldığında karşımıza; alan derslerine uzmanı olmayan görevlilerin girmesi, derse ayrılan süre ve kısmen de olsa kursiyerlerin İslam Düşüncesi alanı derslerini gerekli görmeyişi çıkmaktadır. Aynı durum Uygulama alanında da karşımıza çıkabilmektedir. Uygulama alanı ise eğitimin çıktısı konumunda bulunan vaiz ve müftü özel yeterlikleri ile önemli ilişkisi bulunmaktadır. Diğer ifadeyle vaiz ve müftü özel yeterliklerinin önemli çoğunluğunu kazandırabilecek alan Uygulama alanıdır. Bu açıdan alanın, görev esnasında eksikliği veya faydası en fazla hissedilecek alanlardan biri olduğu ifade edilmelidir.

Bu konuda;

V.1 *“Eğitim görevlileri -özellikle son dönemde görevlendirilen eğitim görevlilerini kastediyorum- kaliteli ve nitelikli. Bu noktada branşlaşmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Özellikle Fıkıh alanında bizim İhtisas son derece kaliteli idi. Tefsir vb. temel İslam ilimlerine yönelik dersler ve görevlileri gayet yeterli ve donanımlı iken İslam Düşüncesi, Uygulama alanlarına yönelik dersler ve görevlilerinde aynı fikirde değilim. Uygulama alanı da yeterli değil.”*

T.3 *“Eğitim görevlileri Arapça ve Temel İslam Bilimleri alanında genel anlamıyla donanımlı. Özellikle Fıkıh. Ancak İslam Düşüncesi, Kelam, Tasavvuf, vb. alanlarına dair bizzat uzman hoca bulunmuyor. Bu da eksiklik olarak görülebilir. İslam Düşüncesi alanı bu konuda eksik kalıyor.”*

Y.9 *“Hocaların ana dal ve yan dalları burada etkili olabilmekte. İslam Düşüncesi alanının ders kredisi yeterli değil. İçimizde İslam Düşüncesi alanında görev yapan eğitim görevlileri az. Yetkinlik alanı olan hoca az. Belki de yok. Fakat ana branş olarak da girilse 2 saatlik kredide bu derse yönelik olumlu kazanımların elde edilebilmesi mümkün değil. Program yüzeysel olarak ancak motivasyon sağlıyor. Kursiyerler Temel İslam Bilimleri alanındaki eğitim görevlilerini doyurucu bilgiden dolayı seviyorlar. Çünkü program da buna imkân sağlıyor ders saatleri açısından. Felsefenin uygulanabilirliği program itibarıyla mümkün değil. Yüzeysel oluyor. Din Hizmetleri Mevzuatı için de aynı şey geçerlidir. Teftiş, Diyanet, gençlik merkezleri, vb. bu sene ilk defa 3 haftalık programla uygulama yapıldı.”*

Ü.5 "İhtisaslarda Temel İslam Bilimleri ekseninde bir eğitim ortamı var. Tefsir, Hadis Fıkıh alanı hocaları da değişebilir kendi aralarında. Çoğunlukla yeterlidir diyebiliriz ama yeterli görmediğimiz hocalarımız da vardı. Fakat genel olarak Temel İslam Bilimleri alanı eğitim görevlilerinin alana yönelik nitelik ve donanımları diğer alanlardan daha fazla." ifadelerini kullanmışlardır.

Yukarıda yer alan cevaplardan anlaşılacağı üzere; Arapça ve Temel İslam Bilimleri alanı derslerini veren eğitim görevlileri, alanlarının gerektirdiği nitelik ve donanımlara önemli ölçüde sahiptir. Bunun yanında İslam Düşüncesi eğitim görevlileri; alanın gerektirdiği nitelik ve donanımlar açısından son derece eksik görünmektedirler. Bununla birlikte alan fark etmeksizin kısmen de olsa kendini yenilememiş ve geliştirememiş görevlilerin bulunduğu da söylenebilir.

Bununla birlikte kursiyer-vaiz ve müftülerce en fazla eleştirilen konuların başında derslere alanında uzman olmayan öğreticilerin girmesi gelmektedir. İhtisas merkezlerine eğitim görevlisi alımlarında temel branşlar Fıkıh, Tefsir, Hadis, Kıraat ve İslam Düşüncesi olarak belirlenmişken görevli alımlarında sadece Fıkıh, Tefsir ve Hadis alanlarından değerlendirme yapılmaktadır. Arapçanın her bir eğitim görevlisi adayında bulunduğu varsayılmaktadır. İslam Düşüncesi alanı derslerine giren uzman öğreticisi bulunan İhtisas merkezleri ise sınırlıdır. Buradaki ihtiyaç da yan branş olarak derse giren eğitim görevlileriyle karşılanmaktadır. Bu durum da ayrı bir problem alanını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bir eğitim görevlisinin Fıkıh, Mezhepler Tarihi, Mantık, Sarf gibi ilimlerin tümünde uzmanlık elde edebilmesi neredeyse mümkün görünmemektedir. Sonuçta kursiyerlerce en fazla eleştirilen hususlardan biri de bu anlamda alanında uzman öğreticilerin derse girmeyişidir. Bir eğitim görevlisinin alanı olmadığı halde sadece ihtiyaç bulunduğu için diğer derslere girmesi, eğitimin ruhuna aykırı görünmektedir.¹⁷

Tablo 11. İhtisas eğitiminde uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin anket verileri

İhtisas eğitiminde uygulanan öğretim yöntem ve teknikleri, programın kazanımlarını gerçekleştirebilmemize uygun şekilde oluşturulmuştur.		
	f	%
Kesinlikle katılıyorum	46	21
Katılıyorum	110	50,2
Kararsızım	38	17,4
Katılmıyorum	18	8,2
Kesinlikle katılmıyorum	7	3,2
Toplam	219	100,0

¹⁷ Kurt, *Dini Yüksek İhtisas Eğitimi*, 180.

Yukarıdaki tabloya göre araştırma kapsamındaki kursiyerler; “İhtisas eğitiminde uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerini, programın kazanımlarını gerçekleştirebilmelerine uygun şekilde oluşturulması” konusunda -kararsızlar dağıtıldığında- %80 olumlu, %20 oranında da olumsuz düşünmektedir.

İhtisas eğitim programında, programın uygulanmasında kullanılacak yöntem ve teknikler belirlenmemişken bu durum eğitim görevlilerinin inisiyatiflerine bırakılmıştır. Programın uygulama esaslarında bu konuda “eğitim görevlisi tarafından kursiyerlerin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri tespit edilmeli, uygun öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanımı ve öğretim ortamının bu çerçevede düzenlenmesi sağlanmalıdır” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeye göre hangi ders için hangi kursiyer grubuna hangi yöntem ve tekniklerle derslerin sunumu bizzat eğitim görevlilerine bırakılmıştır. Programda klasik okumaların ağırlıklı olmasından hareketle genellikle klasik takrir modelinin uygulandığı söylenebilir.¹⁸ Öğretim yöntem ve teknikleri alanını bilen ve uygulama kabiliyetine sahip görevlilerin bu teknikleri kullanması son derece önemlidir. Fakat eğitim görevliliği alımında “pedagojik formasyon” zorunluluğu bulunmamaktadır. Her ne kadar görevlilerin kendi alanlarında önemli düzeyde birikim ve donanımlı olduğu kabul edilse de bu donanımı aktarım becerisine dönüştürebilecek olan da eğitim bilimleri yöntem ve teknikleridir. Bununla birlikte kursiyerlerin %80’i İhtisas eğitiminde uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerini, programın kazanımlarını gerçekleştirebilmelerine uygun olduğu düşüncesindedirler.

Tablo 12. İhtisas eğitiminin kursiyer merkezli uygulanabilme durumuna ilişkin anket verileri

İhtisas eğitiminde uygulanan öğrenme ve öğretme etkinlikleri kursiyer merkezli olarak uygulanabilecek niteliktedir.		
	f	%
Kesinlikle katılıyorum	39	17,8
Katılıyorum	106	48,4
Kararsızım	39	17,8
Katılmıyorum	25	11,4
Kesinlikle katılmıyorum	10	4,6
Toplam	219	100,0

Yukarıdaki tabloya göre araştırma kapsamındaki kursiyerler; “İhtisas eğitiminde uygulanan öğrenme ve öğretme etkinliklerinin kursiyer merkezli olarak uygulanabilecek nitelikte olması” konusunda -kararsızlar dağıtıldığında- %75 olumlu, %25 oranında ise olumsuz düşünmektedir.

Eğitimde geleneksel modelde merkezde öğretici yer almakta, bilginin ağırlığı ön planda olup öğreticinin rolü bu bilginin aktarımını sağlamak, öğrencinin rolü ise bu bilgiyi pasif olarak alan konumunda olduğu bilinmektedir. Öğrenci merkezli modelde ise öğrenci;

¹⁸ Vehbi Akşit, *İstanbul Haseki ve Konya Selçuk İhtisasın Program Yönüyle Değerlendirilmesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 201.

aldığı bilgiyi yapılandıran, katılan ve etkileşim kuran bir rolde yer almaktadır. Yine bu modelde öğretmen bilgi aktarımını sağlamakla birlikte rehberlik sunan, öğrencilerin sorgulama ve araştırma-keşfetme durumlarını ortaya çıkaran bir rol üstlenir. Merkezde öğreticinin bulunduğu yaklaşımlar davranışçı, öğrencinin bulunduğu yaklaşımlar ise yapılandırmacı kuram olarak isimlendirilmektedir. Hangi kuramın benimsendiği öğretme-öğrenme sürecinde yapılan etkinliklerin yönünü ve niteliğini belirler. Söz gelimi, davranışçı kuramın benimsendiği bir eğitim programında tekrarlara dayanan alıştırma ve etkinliklere çokça yer verilirken yapılandırmacı kuramın benimsendiği bir eğitim programında sınıf içi ve dışı uygulamalara ve araştırma projelerine daha çok yer verilir.¹⁹

Girdi boyutunda kursiyerlerden edinilen veriler çerçevesinde;

Öğreticilerin Temel İslam Bilimleri alan yeterliklerine sahip oldukları, eğitim-öğretim sürecinin programın kazanımlarını elde edebilmelerine yönelik uygulamalar/etkinliklerle planlandığı şekliyle yürütüldüğü, sınıf mevcudu ve fiziki ortamın eğitime elverişli olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte; öğretmenlerin ders sunuş ve formasyon yeterliklerine önemli ölçüde sahip olmadıkları, İslam Düşüncesi ve Uygulama alan yeterlikleri konusunda da uzman öğretmenlerin bulunmadığı söylenebilir. Aynı zamanda eğitimde uygulanan öğretim yöntem ve tekniklerinin eğitimin öğrenci merkezli olarak yapılandırılmasına zemin hazırlamadığı da ifade edilebilir. Girdi boyutunda ifade edilmesi gereken en büyük olumsuzluk ise sürenin yetersizliği noktasında karşımıza çıkmaktadır. İlgili gruplarla yapılan görüşmelerde kursiyerlerin önemli bölümü süreyi yetersiz bulurken öğretmenlerin önemli bir bölümü ise süreyi yeterli bulmaktadır. Fakat aynı öğretici grubu eğitimin yoğun yapısından kaynaklı kursiyer-rehber uygulamasına yeterli zamanı ayıramadıklarından da yakınmaktadır.²⁰

2.3. İhtisas Programının Süreç Değerlendirmesine İlişkin Veriler

Tablo 13. İhtisas eğitiminin uygulama yapabilme açısından işlevselliğine ilişkin anket verileri

İhtisas eğitimi ders programı uygulama/pratik yapma açısından işlevseldir.		
	f	%
Kesinlikle katılıyorum	37	16,9
Katılıyorum	89	40,6
Kararsızım	44	20,1
Katılmıyorum	37	16,9
Kesinlikle katılmıyorum	12	5,5
Toplam	219	100,0

¹⁹ Belgin Tanrıverdi, *Yeterlik Merkezli Eğitim* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2012), 32.

²⁰ Kurt, *Dini Yüksek İhtisas Eğitimi*, 74.

Yukarıdaki tabloya göre araştırma kapsamındaki kursiyerler; “İhtisas eğitimi ders programının uygulama/pratik yapma açısından işlevselliği” konusunda –kararsızlar dağıtıldığında- %67 olumlu, %33 oranında ise olumsuz düşünmektedir. Uygulama/pratik yapma İEP uygulama esaslarında; bilgilerin beceri haline getirilmesi, kursiyerler tarafından alıştırma yapma, derslere aktif katılım, programda olabildiğince uygulamaya öncelik verme, sözlük kullanım becerisi vb. ifadelerle açıklanmaktadır.²¹ Kısaca uygulama yapma; bilginin beceriye dönüştürülmesi, eğitim materyali dışında farklı bir örnek, sorun, alıştırma ile karşılaşıldığında onu çözümlenebilirlik yetkinliğini ifade etmektedir. Sonuçta mezun durumundaki kursiyerlerin önemli bir bölümü programı uygulama/pratik yapma açılarından elverişli bulmamaktadır. Bağlam ve girdi boyutlarındaki değerlendirmelerde önemli bir problem görünmezken süreç boyutuna dair bu olumsuzluk eğitim sürecinin planlandığı şekliyle sürdürülemediği hakkında ipucu vermektedir.

CIPP modelinin süreç boyutunda değerlendirilmesi gereken bir diğer nokta da eğitimin planlandığı şekliyle yürütülebilirlik ve süreçte ortaya çıkan problemlerin teşhis edilmesidir. Buradan hareketle İhtisas eğitim sürecinde yoğun şekilde gerçekleşen değerlendirme hususunda çalışma gruplarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 14. İhtisas eğitimindeki dönem sonu sınavları üzerine görüşme verileri

Katılımcılar	Veriler
T.2, V.2, V.3	Dönem sonu sınavları daha çok öğrenmeyi artırabilme ve bilgileri içselleştirebilme/eğitim odaklıdır.
T.1, V.4, V5.1, V.6, V.9, V.21, V.11	Dönem sonu sınavları öğrenmeyi artırabilme ve bilgileri içselleştirebilme değil, daha çok sınav odaklıdır.

İhtisas eğitiminin dönem sonu sınavları ile ilgili veriler yukarıda yer alan iki ana temada toplanmıştır. İhtisas eğitiminde derslerin yoğunluğu sınavlara etki etmekte, sınav süreçleri yoğun stres ve kaygı ile devam etmektedir. Bu bağlamda sınavın, eğitimin önemli değerlendirme ölçütlerinden biri olduğu fakat tek değerlendirme ölçütü olmadığı söylenmelidir.²²

Bu konuda;

T.1; *“Maalesef üzümlere söylüyorum yeterli bulmuyorum hatta doğru bir ölçüm yaptığımı söyleyemem. Çünkü gerek mülakat olsun gerek yazılı sınavlar olsun bir dersin tamamından ölçüm yapmıyor. En iyi ölçüm yapsa bir dersin yüzde 70’lik kısmı sınavda soruya konu olabiliyor. Hele mülakatlar yüzde 5’lik kısma bile tekabül etmiyor. Alınan puanlar ve başarı sorgulamaya açık.”*,

²¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, “İhtisas Eğitim Programı (2021)”, 17.

²² Kurt, *Dini Yüksek İhtisas Eğitimi*, 188.

V.5 “Eğitim odaklı değil tamamen sınav odaklıydı. İhtisasın kendi verdiği doğal ortamı eğitimi düşünmeye imkân vermiyor. Sınav odaklı tamamen çünkü 3 ay sonrasında gönderilirim düşüncesi hâkim.”,

V.2 “Biz sınav odaklı çalışıyorduk. Sınavdan geçemeyince atılma durumu olabiliyor. Genel tekrar ve senelik tekrar önemli. Genel olarak sınav odaklı diyebilirim. Dezavantajı sınav bitince bilgiler de gidiyor. İçselleştirilmeyen bilgiler gidiyor.”,

T.58 “Sınav temelli bir eğitim var. 3 sene sonunda yapılan bitirme sınavı, seviye belirlemek için adil değil. Sınavlar çok yoğun bundan dolayı bilgilerimiz sınav odaklı oluyor.” ifadelerini kullanmışlardır.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere İhtisas eğitiminde sınav ve sınav süreçleri eğitimin önüne geçmekte, bu durum araç iken amaç haline dönüşebilmektedir. Sınav stresi ve kaygılarının önemli nedenlerinden biri de hizmet içi eğitim yönetmeliğine göre kursiyerin iki dersten başarısız veya ortalamasınının 60’ın altında kalması durumunda eski göreve iade edilme ile karşı karşıya kalabilme gerçeğidir. Kursiyerlerin eski görevlerine iade edilme durumunun ders ve sınavlara çalışmalarına etkisinin araştırıldığı bir çalışmada kursiyerlerin %43,3’ünün sadece bu olumsuzluktan kaynaklı derslere daha fazla çalıştıkları ortaya çıkmıştır.²³

İhtisas eğitim programının süreç değerlendirilmesi ile ilgili; eğitim sürecinin planlanan şekilde yürütüldüğü, öğreticilerle kursiyerlerin iletişim düzeyinin yüksek olduğu, kursiyerlerin öğrenme sürecine aktif katılım gösterdikleri, öğrenme sürecinin aktif ve objektif şekilde değerlendirildiği, eğitimin planlama ve yönetiminin uygun olduğu söylenebilir. Bununla birlikte; kursiyerleri motive edici ve destekleyici sosyal etkinliklerin düzenlenmediği, bilgilerin beceriye dönüştürülmesi konusunda uygulama eksikliğinden kaynaklı önemli olumsuzlukların bulunduğu, değerlendirme süreçlerinin araç olmaktan çıkıp amaç haline dönüştüğü söylenebilir.

2.4. İhtisas Programının Ürün Değerlendirmesine İlişkin Veriler

Tablo 15. Kursiyerlerin aldıkları eğitim sonucunda kazanımları elde edebilme düzeylerine ilişkin anket verileri

Kazanımların elde edilebilme düzeyi	%	%
Klasik Arapça	90	10
Modern Arapça	75	25
Temel kaynak ve güncel çalışmaları kullanabilme	97	3
Kur’an-ı Kerim okuma	96	4
Tefsir kavram, kaynak vb. temel konular	97	3
Klasik Tefsir okuma ve anlama	96	4
Hadis temel kavram ve kaynakları	95	5

²³ Ekşi, İhtisas Eğitim Süreçlerinin Değerlendirilmesi, 60.

Fıkıh kavram, kaynak, gelişim vb. giriş konuları	95	5
Güncel Fıkıh konuları	85	15
Mantık ders kazanımları	70	30
Kelam kavram, kaynak, tarihi gelişim	90	10
Günümüz inanç problemleri	90	10
Tasavvuf kavram, kaynak, tarihi gelişim	85	15
Dünya Dinleri	85	15
Mezhepler tarihi	95	5
İslam Düşüncesi	85	15
Mevzuat	60	40
Toplam	87,4	12,6

İhtisas eğitiminin ürün değerlendirilmesi boyutunda kursiyerlerin aldıkları eğitim sonucunda kendilerini ilgili ders kazanımları açısından değerlendirmeleri istenmiş ve sonuçta kursiyerler eğitim kazanımlarını önemli ölçüde elde edebildiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte programın etkililiğinin değerlendirilmesi adına anket verileri ile yetinilmemiş ve çalışma gruplarıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Mezun durumundaki kursiyerlerin Arapça konusundaki kazanımları elde edebilmesinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kursiyerlerin klasik Arapça kazanımlarını elde edebilme düzeyi modern Arapçayı ifade eden konuşma-yazma alanlarında daha düşük görünmektedir. Yapılan bir araştırmada kursiyerler klasik Arapça konusunda kendilerini %82, Arapça konuşabilme konusunda %45, metin oluşturabilme konusunda ise %47 oranında yeterli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.²⁴ Bu sonuçlar da araştırma sonuçlarımızı destekler niteliktedir. Buradan hareketle programın klasik Arapça konusunda son derece başarılı olduğu, aynı başarıyı modern Arapça (yazılı-sözlü anlatım) boyutuyla gösteremediği söylenebilir. Bu konuda yapılan görüşmelerde;

Y.11 bu konuda; *“Sonucun doğru olduğunu düşünüyorum. Katılıyorum. Gerçekten klasik Arapçayı çok iyi bilen mahir hocalarımız var. Fakat iş modern Arapçaya geldiğinde ise aynı durum söz konusu değil. Bu yine bireysel ilgi ile ilgili bir durum. Programın yapısı daha çok klasik Arapçaya uygun. Modern Arapçaya uygun diye okutulan bazı eserler de yine klasik Arapça formatında. Programın içeriği de modern Arapçayı geliştirmeye pek müsait değil.”*,

Y.7 bu konuda *“Bende katılıyorum. O alanda yapılan derslerin yine o alandaki yetkinliği olan hocalar tarafından verilmesi gerekir. Güncel ve modern Arapça, eğitimin genel yapısı içerisinde klasiğe dönüyor.”* ifadelerini kullanmışlardır.

Görüldüğü üzere programın Arapça konuşma ve yazma konusundaki bazı eksiklikleri bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarıyla benzer bir sonuç da 2022 yılında İhtisas eğitimleri ile ilgili yapılmış bir yüksek lisans çalışmasında bulunmaktadır. Bu araştırmaya

²⁴ Ekşi, *İhtisas Eğitim Süreçlerinin Değerlendirilmesi*, 43.

göre mezunların %40'ı modern Arapça okuyabilme ve anlayabilme konusunda kendilerini yeterli görmüş, %52'si ise fikir beyan etmekten kaçınarak kısmen cevabını vermiştir.²⁵

Tabloda görüldüğü üzere kursiyerler özellikle temel İslamî ilimler alanında yer alan ders kazanımlarının önemli çoğunluğunu elde edebildiklerini ifade etmektedir. Bunun yanında İslam Düşüncesi ve Uygulama alanlarında aynı olumlu durumun bulunmadığı söylenmelidir. İslam Düşüncesi alanında yer alan Mantık, Tasavvuf, Dünya Dinleri ve İslam Düşünce Tarihi ders kazanımları konusunda kursiyerler bazı olumsuzlukları ifade etmiştir. Bununla birlikte program kazanımları konusunda en olumsuz değerlendirilen alanın Din Hizmetleri Uygulaması/Uygulama/Mevzuat olduğu söylenmelidir. Ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında programın ilk çıktıkları konumunda bulunan vaiz ve müftü kadrolarını yetiştirmek durumunda bulunan alan konusunda kursiyerlerce %40 olumsuzluğun ifade edilmesi alanın yeniden değerlendirilmesini gerektirir niteliktedir.²⁶

Sonuç ve Öneriler

Dini Yüksek İhtisas merkezleri, kurulduğu günden bu yana DİB'in hizmet alanlarına nitelikli din görevlileri ve yaygın din eğitimcilerini yetiştiren kurum rolünü üstlenmiştir. Yarım asırdır kesintisiz yürütülen bu hizmet içi eğitimlerle, eğitime alınan kursiyerin Arapça, Temel İslamî ilimler ve İslam Düşüncesi alanlarında yetkinlik kazanması amaçlanmaktadır. Örgün görünümlü yaygın/yetişkin eğitimi olarak da adlandırılabilen bu eğitimden mezun olanlar, ülkenin farklı yerlerinde başta vaiz olmak üzere müftü, eğitim görevlisi vb. üst görevlerde istihdam olunmaktadır. Bu yönüyle ihtisas eğitimine bir anlamda kurmaylık eğitimi de denilebilir.

Görevde yükseltme ve uzmanlık eğitimi olan bu programın genel yapısı klasik bir görünüm arz etmektedir. Eğitim sürecinde okutulan kaynaklar da önemli ölçüde klasik eserlerden oluşmaktadır. Arapça ve Temel İslamî ilimler ağırlıklı bir eğitimin büyük ölçüde klasik kaynaklarla sürdürülmesi anlamlı ve değerlidir. Yapılan çalışma ile programın, Arapça ve Temel İslamî ilimler alanında oldukça başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte programda İslam Düşüncesi alanına yönelik dersler de bulunmaktadır. Fakat eğitimin klasikteki başarısının güncel alanı ifade eden İslam Düşüncesi ve Din Hizmetleri Uygulamaları alanlarında aynı başarıyı gösteremediği söylenmelidir. Aynı durum eğitim görevlileri için de geçerlidir. Kursiyerler; Arapça, Fıkıh, Hadis ve Tefsir alanlarındaki eğitim görevlilerini alan yeterliklerine sahip bulurken, İslam Düşüncesi ve Din Hizmetleri Uygulamaları derslerini veren eğitim görevlilerini aynı niteliklere haiz görmemektedir. Her ne kadar programda güncel içerikli dersler yer alsada bu derslerin günü anlamlandırma ve değerlendirme konusunda yeterli olmadığı söylenmelidir. Buradan hareketle ihtisas eğitiminin temel ve öncelikli amacının; hizmet içi eğitim kurumu

²⁵ Dinç, *İhtisas Eğitimi Üzerine*, 76.

²⁶ Kurt, *Dini Yüksek İhtisas Eğitimi*, 322.

olarak kursiyerlerin Arapçayı öğrenmeleri ve temel İslamî ilimler alanında bütüncül bir bakış açısını kazanmalarını sağlayarak kursiyerlere bu çerçevede rehberlik sunmak ve buradan hareketle de ihtiyaç duyulan vaiz, müftü vb. üst düzey kadroların yetiştirilmesini sağlamak olduğu ifade edilebilir.

Sisteme/yönetime dayalı program değerlendirme modeli olan CIPP çerçevesinde ihtisas eğitim programı değerlendirildiğinde şu temel sonuçlara ulaşılmıştır:

İhtisas eğitim programı ders/alan kazanımları incelendiğinde bu kazanımların Arapça ve temel İslamî ilimler açısından kursiyerlerin ihtiyaçlarına göre belirlendiği, İslam Düşüncesi ve uygulama alanını ifade eden Din Hizmetleri ve Yönetimi/Uygulaması alanları için belirlenen kazanım ve müfredatın ise kursiyerlerin ihtiyaçlarına göre belirlenmesi konusunda bazı problemlerinin bulunduğu söylenebilir. İhtisas eğitiminin kursiyerlerin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayabilmesi adına programa Siyer/İslam Tarihi, Osmanlıca, Psikoloji/Dini Danışmanlık/Manevi Rehberlik içerikli dersler, Yönetim ve Mevzuat ve Furû-ı Fıkıh derslerinin dahil edilmesi kursiyerlerce eğitim ihtiyacı olarak görülmektedir.

İhtisas eğitiminin kursiyerlerin program kazanımlarını elde edebilmelerine yönelik uygulamalar ve etkinliklerle yürütüldüğü ve derslerin özellikle Arapça ve Temel İslam Bilimleri alanlarında uzman öğreticiler vasıtasıyla yürütüldüğü, İslam Düşüncesi ve Uygulama alanı derslerini veren eğitim görevlilerinin alanın gerektirdiği nitelik ve donanımlara önemli ölçüde sahip olmadığı, eğitim görevlilerinin önemli bir bölümünde ders sunuş yeterlikleri ve pedagojik formasyon açısından temel problemlerinin bulunduğu, özellikle İslam Düşüncesi ve Uygulama alanı eğitim görevlilerinin genellikle uzman öğreticilerden oluşmadığı söylenmelidir.

Eğitimin genel itibariyle planlanan şekilde ve uygulamalarla yürütüldüğü, dönem sonu sınavlarının kursiyerden beklenen kazanım ve ilgili dönemin muhtevasına göre yapıldığı söylenebilir. Bununla birlikte kursiyerlerin sınav ve sınav süreçleri konusunda oldukça olumsuz tutum içerisinde bulunduğu, sınavların eğitimin önüne geçtiği/araç iken amaç haline dönüştüğü düşüncelerine ulaşılmıştır. Sınav ve sınav süreçlerinin eğitimin önüne geçip amaç haline geldiği noktada kursiyerlerin haklılık payı bulunmakla birlikte asıl hususun sürenin verimli kullanımı olduğu unutulmamalıdır. Bu da doğru bir planlama ve süreç ile çok rahat üstesinden gelinebilir bir durumdur.

Kursiyerlerin önemli çoğunluğunun programda belirlenen kazanımların önemli bir bölümünü elde edebildikleri, bunun yanında İslam Düşüncesi ve Uygulama alanı için aynı durumun söz konusu olmadığı ifade edilmelidir. Diğer ifadeyle İslam Düşüncesi ve Uygulama alanı ders kazanımlarının ise kursiyerlerde gerçekleşme düzeyinin daha düşük olduğu söylenmelidir.

Öneriler

- İhtisas eğitiminin temel amacının tekrar sorgulanması, belirlenen amaçların gerçekleştirilme durumunun araştırılması, tek tip/aynı eğitimle birden çok kadronun (müftü, vaiz, eğitim görevlisi, uzman vd.) gerektirdiği donanımların elde edilebilmesinin imkânı tartışılmalıdır.
- Kurumun öncelikli ve ilk amacının müftü ve vaizlerin yetiştirilmesi olduğu için programın hizmet içi eğitimin gereklilikleri boyutuyla zenginleştirilmesi, uygulama ve staj eğitimlerine ağırlık verilmesi uygun olacaktır.
- İhtisas eğitimin ilk iki yılının programda ifade edilen temel İslamî ilimler ve İslam Düşüncesi derslerine ayrılması, son yılın da İhtisas alanı olarak belirlenerek müftü, vaiz, eğitim görevlisi özel yeterliklerinin kazandırılabilmesine yönelik düzenlenmesi uygun olacaktır.
- İEP güncelleme çalışmalarında öğrenen merkezli tasarımların değerlendirilmesi, tasarlanan programla uygulanan program arasında uygunluğun olması, program tasarımlarında paydaşlarla fikir alışverişinde bulunulması ve “nasıl bir mezun istiyoruz?” sorusu çalıştay, seminer ve çalışma gruplarıyla değerlendirilmelidir.
- Program geliştirme ve güncelleme çalışmalarında ihtiyaç analizinin yapılarak programların bilimsel çerçevede hazırlanması ve belirli aralıklarla güncellenmesi uygun olacaktır.

Kaynakça

- Akşit, Vehbi. *İstanbul Haseki ve Konya Selçuk İhtisasın Program Yönüyle Değerlendirilmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Arpacı, Mücahit. “Diyanet İşleri Başkanlığı Vaaz Hizmetleri”. *Din Hizmetleri Sempozyumu* 1/1 (2008), 194-216.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi, 13. Basım., 2018.
- Bayram, Nuran. *Veri Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2012.
- Diñç, Seyid Enes. *Diyanet İşleri Başkanlığı İhtisas Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. “İhtisas Eğitim Programı (2021)”, 2021. [https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/%C4%B0htisas%20E%C4%9Fitim%20Program%C4%B1%20%20\(2021%20YEN%C4%B0\).pdf](https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/%C4%B0htisas%20E%C4%9Fitim%20Program%C4%B1%20%20(2021%20YEN%C4%B0).pdf)

Ekşi, Yakup. *Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinin Eğitim Süreçlerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Kurt, İbrahim. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Eğitiminin Müftü-Vaiz Yeterlikleri Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Tanrıverdi, Belgin. *Yeterlik Merkezli Eğitim*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2012.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 11. Basım., 2016.

